

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ СФЕРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Полякова О.М., к. пед. н., доцент

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

У статті на прикладі Сумської області висвітлюються проблеми розвитку професійної сфери соціально-педагогічної діяльності, пропонуються заходи щодо поліпшення роботи інституту соціальних педагогів в Україні.

Ключові слова: система освіти в Україні, професійна сфера соціальних педагогів, Сумська область.

Полякова О.М. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ/ Сумской государственной педагогической университет им. А.С. Макаренко, Украина.

В статье на примере Сумской области разкрывается проблема развития профессиональной сферы социально-педагогической деятельности, предлагаются меры по улучшению работы института социальных педагогов на Украине.

Ключевые слова: система образование в Украине, профессиональная сфера социальных педагогов, Сумская область.

Polakova O.M. THE ACTUAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF WORK OF SOCIAL TEACHER / Sumskiy state pedagogical university name of A.S. Makarenko, Ukraine.

Using the example of the development of the professional field of social pedagogical activities in the Symyskaya oblast the author proposes the measures to improve the work of the institute of social pedagogies.

Key word: system of education in Ukraine, professional sphere of social teachers, Symyskaya oblast

Інститут соціальних педагогів запроваджений в Україні з 1991 року. Його становлення відбувається паралельно із значними реструктуризаційними процесами в усіх сферах українського суспільства і характеризується низкою глибоких протиріч. Незначна тривалість періоду функціонування інституту соціальних педагогів в Україні (15 років) унеможлиблює здійснення фундаментальних досліджень щодо системного аналізу ефективності його діяльності. Плідні спроби аспектного аналізу зазначеної проблеми здійснені О. Безпалько, О.Л. Караман, В. Поліщук, О. Холостовою, Л. Штефан та іншими. У той же час на сьогодні виявляються такі тенденції інституціоналізації соціальної педагогіки в умовах сучасного українського суспільства, що потребують негайної їх оптимізації.

Інституціоналізація соціальної педагогіки, як зазначає О. Крутова, потребує системного вирішення трьох задач:

- формування в суспільстві сфери професійної діяльності соціальних педагогів;
- розвитку відповідної галузі наукового знання;
- створення системи підготовки фахівців [2, 101].

На нашу думку, сьогодні навіть поверховий огляд сфери професійної діяльності соціальних педагогів здатний помітити незадовільний її стан. Визначення провідної причини такої ситуації й умов її оптимізації обумовлює розробки й застосування ретроспективного методу, що й стало мірою нашої статті.

Історичний аналіз становлення інституту соціальних педагогів в Україні (як і в інших країнах пострадянського простору) свідчить про його своєрідність, що полягає у прийнятті за його першоджерело впровадження нової спеціальності без наявної розвинутої сфери професійної діяльності соціальних педагогів.

Перехід проблеми формування сфери фахової діяльності соціальних педагогів від декларативного до практичного етапу зазначений ст.ст. 21 “Психологічна служба в

системі освіти”) та 22 (“Соціально-педагогічний патронаж”) Закону України “Про освіту”, якими визначено, що за своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників [1]. Але й цей етап, що тривав з 1991 по 2001 роки не можна кваліфікувати як змістовно якісний, адже він майже ототожнював зміст професійної діяльності соціального педагога та практичного психолога [2, 101].

Перспективи якісних зрушень у формуванні сфери фахової діяльності соціального педагога нарешті було закладено п’ять років тому у Наказі МОН України від 7.06.2001р. за № 439 “Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України”, у пункті 1.7. якого було визначено наступну важливу вимогу: “Посади практичних психологів (соціальних педагогів) уводяться в штати дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти за умови наявності спеціалістів з фаховою освітою в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат згідно з Типовими штатними нормативами закладів та установ освіти”.

Але на 1.06.2006 року в Сумській області (за даними Обласного управління освіти ОДА) зберігався незадовільний стан забезпеченості системи освіти посадами соціальних педагогів. Наведемо конкретні кількісні показники (див. Таблицю 1).

Таблиця 1.

Чисельність соціальних педагогів Сумської обл. в системі освіти (розподіл по районах)

№ пп	Район / місто	Кількість посад соціальних педагогів									
		ДНЗ	ЗОШ	СЗОШ	ЗОНТ	ПТНЗ	ВНЗ I-II рівнів	ЗОШ-I	Спец Ш-I	Від освіти	Всього
1.	Білопільський	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
2.	Буринський	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3.	Великописарівський	0	2	0	0	0	0	0	1	0	3
4.	Глухівський	0	9	0	0	0	0	0	1	0	10
5.	Конотопський	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
6.	Краснопільський	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
7.	Кролевецький	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8.	Лебединський	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
9.	Липоводолинський	0	5	0	0	0	0	0	0	1	5
10.	Недригайлівський	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2
11.	Охтирський	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2
12.	Путівльський	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
13.	Роменський	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
14.	Сумський	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
15.	Середнєбудський	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16.	Тростянецький	0	3	2	0	0	0	0	1	0	6
17.	Шосткинський	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18.	Ямпільський	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
19.	м. Суми	0	19	12	2	1	0	1	1	0	36
20.	м. Конотоп	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
21.	м. Ромни	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
22.	м. Шостка	0	0	1	0	1	0	1	1	0	4
23.	м. Охтирка	0	3	0	1	1	0	0	0	0	5
24.	м. Глухів	0	4	0	0	0	0	1	0	0	5
25.	м. Лебедин	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2
Всього по районах		0	24	3	0	0	1	1	6	1	36
Всього по містах		0	26	13	3	3	0	5	4	0	55
Загалом		0	51	16	3	3	1	6	11	1	91

Аналіз даних, що наведені у таблиці, дає підстави вважати суттєвими чинниками гальмування розбудови інституту соціальних педагогів не лише економічні, але й, підкреслимо, організаційні перешкоди. Про це свідчить зіставлення кількості ставок соціальних педагогів у таких наближених за демографічними й економічними показниками районах Сумської області, як Глухівський і Шосткинський: 10 до 0 відповідно.

Конкретизуємо загальну чисельність ставок соціальних педагогів в системі освіти Сумської області стосовно відповідної забезпеченості загальноосвітніх навчальних закладів з огляду на нормативи чисельності, передбачені МОН України [3].

Таблиця 2.

Забезпечення ЗНЗ Сумської обл. соціальними педагогами
відповідно до нормативів чисельності

Місто					Село (селище)				
чисельність учнів	закладів	ставок	потреба	дефіцит	чисельність учнів	закладів	ставок	потреба	дефіцит
300 і більше	35	8,25	17,5	9,25	100 і більше	127	12,75	63,5	50,75
500 і більше	22	9	16,5	7,5	200 і більше	32	2,5	24	21,5
700 і більше	20	11,5	20	8,5	300 і більше	23	6	23	17
900 і більше	12	8,75	15	6,25					
1100 і більше	6	7,5	9	1,5					
1300 і більше	3	5,25	5,25	0					
1500 і більше	2	4	4	0					
Всього (місто)	100	54,25	87,25	33	Всього (селище)	182	21,25	110,5	89,25
ЗНЗ, в яких ставки не передбачені нормативами	42	3			ЗНЗ, в яких ставки не передбачені нормативами	305			

Узагальнюючи показники забезпеченості соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів Сумської області, маємо констатувати наступне:

1. При загальній кількості учнів міських загальноосвітніх закладів біля 59 800 осіб їх соціально-педагогічне обслуговування у системі освіти здійснюється у межах 54,25 ставок фахівців із соціальної педагогіки, що середньостатистично на 1 ставку соціального педагога становить 1046 осіб та фіксує дефіцит ставок зазначених фахівців на рівні 40%.
2. При загальній кількості учнів сільських загальноосвітніх закладів біля 26000 осіб їх соціально-педагогічне обслуговування в системі освіти здійснюється у межах 21,25 ставок фахівців із соціальної педагогіки, що середньостатистично на 1 ставку соціального педагога становить 1569 особи та фіксує дефіцит ставок зазначених фахівців на рівні 81%.

Наявний катастрофічний дефіцит забезпеченості соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів Сумщини є тотожним або більш потужним щодо професійно-технічних та особливо дошкільних і вищих навчальних закладів зазначеного регіону. Він свідчить про практичне збереження значного розриву між освітньою та професійною сферами соціального педагога і, в свою чергу, чинить зворотний негативний вплив як на якість фахової діяльності дипломованих

спеціалістів, так і на гатунок професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Обґрунтуємо сформульовану тезу.

По-перше, у відповідності до концепції реформування загальноосвітньої школи Міністерство освіти і науки України ставить перед соціальними педагогами такі завдання:

1. Здійснювати соціально-педагогічний супровід розвитку дітей та учнівської молоді.
2. Брати участь у виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу.
3. Проводити роботу з оптимізації навчально-виховного процесу.

Перелічені види роботи соціального педагога далеко не повністю відбивають зміст його професійної діяльності та можуть доповнюватися пріоритетними для певного загальноосвітнього навчального закладу напрямками, а також специфічними завданнями, виходячи із конкретних запитів педагогічного колективу. Наприклад, робота з хворими дітьми, дітьми-мігрантами, дітьми, потерпілими внаслідок аварії на ЧАЕС, які зазнали насильства, схильними до суїцидальної поведінки тощо.

Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу бере безпосередню участь у розробці і впровадженні заходів, спрямованих на реалізацію державних (регіональних, місцевих) програм, таких як: “Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки” (Указ Президента України від 25.12.2000 р. № 1276/2000), “Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства” (постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. № 1697), “Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми “Діти України” на період до 2005 року” (Указ Президента України від 24 січня 2001 р. №42/2001) та інших.

Аналіз досвіду соціально-педагогічної діяльності свідчить, що навантаження у 700 і більше учнів на одну посаду соціального педагога унеможливує повне і якісне охоплення усіх напрямів професійної діяльності соціального педагога. За таких умов фахівець змушений виконувати лише окремі види професійної діяльності, якими переважно стають облік соціально-педагогічної ситуації, елементи інформаційно-просвітницької, посередницької та корекційної діяльності.

По-друге, недостатня функціональна наповненість поля професійної діяльності соціального педагога за умов його перенавантаження нівелює можливості ефективної практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, які не спостерігають і не заглиблюються в оптимальну, функціонально розгалужену модель фахової діяльності а отже, не мають змоги продуктивного розвитку усього спектру практичних умінь соціально-педагогічного впливу.

Зазначена критична ситуація функціонування сфери професійної діяльності соціальних педагогів поглиблюється недостатнім освітнім рівнем соціальних педагогів загальноосвітніх закладів (див. Таблицю 3).

Не підлягає сумніву, що певні види професійної діяльності соціального педагога можуть бути виконані лише за умови його високого фахового рівня та спеціалізації в конкретному напрямку діяльності. Аналіз якісного складу соціальних педагогів Сумської області (за даними Обласного управління освіти ОДА на 1.06.2006 р.), на жаль, свідчить про наявність грубих порушень Наказу МОН України від 7.06.2001 р. за № 439 “Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України”. Так, серед соціальних педагогів сільських ЗНЗ фахівців з відповідною освітою налічується 50 % від загалу, а серед міських ЗНЗ питома вага соціальних

педагогів з фаховою освітою становить 75 %. У середньому, фаховий освітній рівень соціальних педагогів Сумської області, які працюють у системі освіти сягає 62,5 %.

Таблиця 3.

Освітній рівень соціальних педагогів Сумської області

№ пп	Район /місто	Освіта соціальних педагогів (осіб)				Загальна кількість соціальних педагогів
		Спеціаліст (магістр)/ Вища базава	Спеціаліст (магістр)/ Курси перевалі-фікації	Бакалавр	Інша освіта	
1.	Білопільський	1	0	0	0	1
2.	Буринський	0	0	0	0	0
3.	Великописарівський	2	0	0	1	3
4.	Глухівський	0	0	0	10	10
5.	Конотопський	0	0	0	1	1
6.	Краснопільський	0	0	1	0	1
7.	Кролевецький	0	0	0	0	0
8.	Лебединський	1	0	0	0	1
9.	Липоводолинський	3	0	2	0	5
10.	Недригайлівський	0	0	2	0	2
11.	Охтирський	1	0	1	0	2
12.	Путівльський	1	0	0	0	1
13.	Роменський	1	0	0	0	1
14.	Сумський	0	0	1	0	1
15.	Серединобудський	0	0	0	0	0
16.	Тростянецький	0	0	0	6	6
17.	Шосткинський	0	0	0	0	0
18.	Ямпільський	0	0	1	0	1
19.	м. Суми	21	3	3	9	36
20.	м. Конотоп	2	0	0	0	2
21.	м. Ромни	1	0	0	0	1
22.	м. Шостка	2	2	0	0	4
23.	м. Охтирка	3	0	2	0	5
24.	м. Глухів	0	0	0	5	5
25.	м. Лебедин	2	0	0	0	2
Всього по районах		10	0	8	18	36
Всього по містах		31	5	5	14	55
Загалом		41	5	13	32	91

Таким чином, аналіз стану розвитку професійної сфери соціальних педагогів на прикладі Сумської області свідчить про наявність певних проблем, серед яких провідними є:

1. Незадовільна загальна охопленість освітньої системи соціально-педагогічною діяльністю. З освітніх закладів, у яких нормативно передбачені посади соціальних педагогів (за середньостатистичними показниками):

- забезпечені фахівцями у відповідності до нормативних вимог – 5 % міських ЗНЗ і жодного (0 %) сільських ЗНЗ;
- недостатньо забезпечені – 95 % міських ЗНЗ і 100 % сільських ЗНЗ.

2. Дефіцит забезпеченості посадами соціальних педагогів у порівнянні з нормативними вимогами МОН України визначається як високий і становить:

- для міських ЗНЗ – 40 %;
- для сільських ЗНЗ – 81 %.

3. Недостатній фаховий освітній рівень (в середньому – 62,5%) соціальних педагогів, які працюють в системі освіти.

Зазначені проблеми потребують негайного організаційного втручання з боку МОН України шляхом підвищення контролю за виконанням Наказу МОН України від 07.06.2001 р. за №439 “Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України”, оптимізації ефективності цільової підготовки соціальних педагогів та їх подальшого розподілу.

У той же час, слід наголосити, що чинні нормативні навантаження професійної діяльності соціальних педагогів, а саме:

- для міських ЗНЗ – 1 ставка на 700 осіб;
- для сільських – 1 ставка на 300 осіб

ставлять під загрозу реалізацію соціально-педагогічної діяльності у відповідності до парадигми соціальної педагогіки, яка полягає в урахуванні індивідуальних особливостей особистості дитини у конкретних умовах соціального становлення.

З огляду на вищезазначене вбачається за необхідне порушити клопотання перед МОН України про зниження нормативної чисельності учнів на одну посаду соціального педагога, яка має враховувати наступні фактори:

- по-перше, принципові відмінності таких вікових етапів соціалізації, як: молодший шкільний вік, середній шкільний (підлітковий) вік та старший шкільний (рання юність) вік;
- по-друге, оптимальну кількість учнів, з якими один соціальний педагог спроможний ефективно здійснювати професійну діяльність та яка (за свідченням практичного досвіду) має межі від 100 до 200 учнів на одну відповідну посаду.

Наприкінці зазначимо, що висвітлена проблема потребує системного аналізу в межах України та координації фахових зусиль щодо її розв’язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту», 1991.
2. Крутова О. Дополнительное профессиональное образование социальных педагогов // Социальная педагогика (деловой журнал для социальных работников и педагогов). – 2005. – № 3. – С. 101-108.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 15.06.2004 р. № 1/9-324.
4. Положення про психологічну службу системи освіти України (наказ МОН України №127 від 3.05.99р).